

ПРИЈЕГЛЕД

ПРИЛОГ »МАЛЕ БИБЛИОТЕКЕ«

БРОЈ XXII. = МОСТАР 15-XII- 1902. = ГОДИНА I.

О ЈОВАНУ ЈОВАНОВИЋУ ЗМАЈУ.

— ЛАЗА КОСТИЋ. —

СОМБОР, 1902.

Ова најновија књига о Змају под необичним ауспицијама излази пред српску читалачку публику и пред критику. Још пре него што се довршило штампање прве половине њене, велик део политичких, дневних листова, који су у нас неком чудном судбином, како ми се чини, врло пресудни за оцену чак и књижевне и естетичке вредности неког писца — осули су на Лазу и на ову његову књигу о Змају дрвље и камење.

Не ћу да се стављам између тих и таквих судија и писца Лазине књижевне спреме; али ми се чини: прво, да није часно судити о књизи свесно с предубеђењем, а још је мање часно примити

такав суд на веру, чак не прочитавши ни једног слова књиге о којој се суди.

А у нас се и једно и друго урадило. Сад је цела књига пред читаоцима и пред критиком, па нека они рекну свој суд.

И служећи се правом критике, књижевне критике да, независно од политичког рачуна и интереса, оцени сваки литерарни производ, ако јој се чини вредан оцењивања, ми ћемо да прозборимо коју и о овој, по нашем мишљењу значајној књизи. Значајној и по својој судбини, о којој се ми уздржавамо говорити, и по својој језгри, о којој хоћемо да говоримо.

Језгра ове књиге може се поделити у двоје: у оцену литерарне и естетичке вредности Змајеве поезије и у бијографски део, који махом служи тумачењу политичких песама Змајевих, пун је успомена јавног и приватног карактера.

У првом делу, значајнијем за оцену песника Змаја, дата је „Ђулићима«, неким »Снохватицама« и др. толика вредност, колику им ни најоданији поштоваоци песникови нису дали и то с правом. Даље је у том делу од популарних и најпопуларнијих песама Змајевих, зналачком

анализом одузето врло много — и то с правом. Показане су слабости Змајевих тзв. »балада«, Змајевих »дечјих песама« и његове политичке поезије.

Други део, као и предмети расправљени у њему, као и политичка лирика Змајева имаће значаја за књижевног и културног историка, за читаоца и за књижевног критичара остају то »људски документи«, који ће, дабогме, у распаљеној борби страсти служити за и против.

Ми остављамо прљави посао заинтересованима, нека они из погледа једног и другог, Лазе и Змаја, на туциндански догађај изводе и своје мишљење о песничкој и књижевној вредности њиховој. Лаза, ма да се не слаже са Змајем у погледу на тај догађај, одаје му ипак као песнику ретко поштовање. И кад нам он пружа једног од највећих светских песника љубави, зар да га не примимо само за то, што њему није по вољи човек, у чију се кору сакрио тај песник; што му није у вољи »Змај«, у чији се »зуб сакрио славуј?«

То је *menschlich*, *allzu menschlich*.

Шта је пронело Хајнеову славу широм

света? Његова љубавна лирика. А шта још и данас многима не да да заволе Хајнеа? Његов политички, јавни и приватни живот и рад. Због тог рада и живота хоће се често да порекне лепота и вредност и Хајнеове љубавне лирике.

Лаза је далеко и од помисли да због немилости своје према политичким песмама Змајевим побија цену његовим »Ђулићима« и »Снохватицама. Он чак у »Ђулићима« и »Снохватицама« налази толико и такве лепоте, какве досад нико у нас није ни слутио. Он је непобитним примерима показао да та лирика може стати до и изнад најбоље светске лирике.

И за то као да каже: »ово ће сачувати име Змајево за сва времена и онда и онде, кад и где се политички и приватни рад и живот Змајев и мој и свију наших другова одавно заборавио буде«. Само за то, мисли г. Л. Костић, што још нисмо израсли из времена скоро исте личне борбе, коју је опевао Змај, не можемо да оделимо »славуја од змаја«.

А у тој тежњи да одели славуја од змаја; да славуја сачува од змаја; да му да бесмртног века, који не ће моћи скра-

тити смртни, земни, пролазни, дневни Змај — у том је и главна црта и главна вредност и тежиште Лазине књиге.

Оно што је Лаза рекао о својим миљеницама из »Ђулића« и »Снохватица«, то је и тако лепо и тако оригинално и тако младачки заносно, да мора у сваког пробудити успавани смисао за лепоте лирске песме, за чистоту песничког уживања. Змај је ту песник љубави *par excellence*, који се не стиди ни Гетеа, ни Хајнеа нити икога на свету. Ја, ево, отворено признајем да ми је Лазина књига омилила Змаја, према којем сам пре осећао више само симпатије, као и према толиким другим средњим писцима; него љубави и поштовања, које му сад одајем, као правом великану, не само српске него и светске лирике. И уз Лазине аргументе, уз Лазина упоређења Змаја с Гетеом и другим великанима, ево и један мој аргуменат, који ће показати какав је песник Змај.

Упоредио сам Змајев XXVI. Ђулић, с једном од најлепших, а сродном по теми, песама Хајнеових. Ево, па и ви то учините:

XXVI.

Снив'о сам те, а ти пуна цвећа,
Међу цвећем лековита биља, —
Било ститка, љубице и крина,
Одољена, чубра, девесиља.

На глави ти венац од поменка,
Миле груди бела ружа чува,
Око паса плавичаста саса,
Око срца стручак милодува.

Зачудих се, на што толк'о цвећа,
Ал' ми цвеће тихано прогуди:
»Тихо, тихо, тако срећан био,
Да се твоје злато не пробуди!«

Зора ће нас разгонити брзо,
Ал' ће остат' из цвећа, из биља,
Чиста душа око твоје душе,
Чисто миље око твога миља.

А ево те Хајнеове (*Allnähtlich im Traume seh' ich dich*) преведене на све културне језике, компоноване безброј пута, и познате сваком ко се иоле броји у образовани свет; ево је у српском преводу:

САЊАМ ТЕ.

Сањам те сваку драгу ноћ,
А ти ме поздрављаш благо.
Зајецам и блажен се срушим
Пред тебе, слатко драго.

А ти ме сетно погледујеш
И тресеш главицу
И очице благе роне
Бисерну сузицу

Тихо ми шапућеш тајну реч
И пружаш ми цвећа струк;
Пренем се, а цвећа нема
И реч је тек празан звук.

Колико је одвојила у српског песника питомина, суптилна анђеоска нежност својом дубоком људском етиком од мал'те не болесне чежњивости Хајнеове? Нигде није Хајне био тако близу Змајевој мисли и опет колика разлика између њих! Разлика баш као што је различна душевност српског песника од сензуализма, помешаног с оном цртом германском коју је Л. Костић једном приликом врло zgodно назвао »мадонизмом«, немачког песника. Ова и оваке песме Змајеве, чију је лепоту Л. Костић управо открио (XXXIX, XLI »Ђулић«; уводни и XXVI »Ђулић увелак«. »Гојкова невеста« Бисенија« из »Снохватица« као најлепше покрај читавог јата других лепих и лепших) учиниће Змаја националним песником српским, онда кад национализам не буде слуга патријотском декла-

маторству, него кад буде значио културну, душевну, етичку и естетичку силу.

А ту душевну страну Змајевих »Ђулића« и »Снохватица« нико није могао ни помислити, нити је ико помислио сагледати на Змају до Лазе Костића. И зар да он онда не узвикне с гневом у срцу, по оном Његошеву :

Аој Змале, славујско кољено
Рашта своје силе не познајеш?

И зар није право чудо, да се баш оне песме, које Лазу очаравају, најмање спомињу, најмање читају и опажају? Заиста би то, да се не може растумачити, било много већма чудо; него противан факат, да се Лази не допадају баш оне песме Змајеве које су најпопуларније, факат који даје хране толикој малицијозности, толиким гадним инсинуацијама.

На пр. Змајеве баладе! Ко има на уму да нико још није показао врлине тих тзв. балада, тај ће, видећи какве јаке сумње има Лаза о књижевној и естетичкој вредности њиховој, и сам посумњати у ту вредност. А ко зна да је и други један велики лиричар, Петефија, писао врло

слабе баладе; ко зна да су од светских великана само Гете и Арањ прави песници балада (Шилерове »баладе« су приповетке у стиху) тај не ће бити изненађен — слабошћу Змајевих балада. Таки класичан песник љубави, среће и туге, туге која је далеко од очајања, среће која се никад не приближава оргијама — није могао имати среће с мотивима трагичних потреса и драмске живости. Има још и других психолошких разлога за ово — али износити их овде није место.

(Наставиће се.)

НЕШТО О ТОЛСТОЈУ.

Толстој има засебно мишљење и у естетици. У његовој књизи „Шта је умјетност?“ он јасно каже које умјетнике он не цијени. У ту групу иду: Данте, Тасо, Милтон, Шекспир, Гете, затим „сирова, дивља, за нас скоро не-смислена дјела“ Софоклова, Еврипилова, Есхилова и Аристофанова. Сам Рафајло и Михеланцело са својим „бесмисленим страшним судом“ не вриједе му много. Толико исто цијени он Клингера, Беклина и Штука. До Баха, Моцарта, Хајдна, Шуберта, Шопена и Бетовна не држи много, а до Лисга, Берлиоца, Брама

и Рихарда Штрауса не држи ништа. Бетовенова девета симфонија кроз му је „рђава умјетност“. Ал најгоре је прошао Рихард Вагнер. Као „узор највеће умјетности“ напомиње Толстој Шилерове „Разбојнике“, Игове „Јаднике“, Дикенсову „Чича Томину Колибу“ (!), Достојевског и Елиотов „Адам Беде“.

Тако изгледа умјетност у Толстојевим очима! А то има свог основа у његовим назорима о умјетности. „Добра умјетност „свима је разумљива“. Зато он и држи да је најбољи оцјењивач раденик. Али не градски него сеоски раденик. „Већина је увијек схваћала па и данас схваћа оно, што ми као највишу умјетност држимо: епос Светога Писма, упоређења еванђеоска, народну легенду, бајку и народну пјесму“. Зато што већина народа, и то сеоског народа, а особито руског сеоског народа, не разумије Гетеа, Софокла и Бетовена, зато њихова умјетност и није умјетност.

Толстој од прилике овако формулише умјетност: Добра умјетност (дакле у опће умјетност, јер „рђава умјетност“ и није умјетност) је она умјетност, што нам даје оне осјећаје, које ми признајемо као важне. А заиста су они осјећаји важни који проистичу из религиозне свијести оног времена и оних

умјетника. Ако дотични умјетници не одговарају свом религиозном духу времена то су они за Толстоја ео ipso „рђави“ умјетници. Али како Толстој цијени напредак и у самој религиозној свијести, то му ни умјетност која је поникла у ранијој религиозној свијести, није већ толико добра. Као најбоље мјерило служи Толстоју данашња религиозна свијест коју он идентичном назива са својом. Садржај ове религиозне свијести ово је: Наше материјално и душевно, поједино и опће, привремено и вјечно добро састоји се у братском животу свију људи и у нашем драгом, међусобном сјединењу.

Приликом педесетгодишњице књижевног рада Лава Толстоја, пунни су листови разних расправа и славопоја о овом великом човјеку. Часописи гледају да представе читаоцима од коликог је уплива био рад Толстојев за ових педесет година на руску књижевност. Најинтересантнији су они чланци у којима сам Толстој долази до ријечи. На питање једног интервијера да ли аутор ради на својој автобиографији, одговорио је Толстој: „Ја автобиографије у опће не цијеним и нећу је никад писати. Шта је то? Ту човјек пише о себи, добро саопћи а зло прећути. Или на-

глашује баш оно рђаво, као да би хтио рећи: Гледајте, какав сам ја грјешник! А то је још горе јер понижавање себе горе је нег хвалисање“. Затим се повео разговор о најновијој руској белетристици о којој Толстој нема баш лијепо мишљење. „Књижевник мора имати неко одређено, његово рођено посматрање свијета, мора имати мишљење које је сам стекао и које није нигде и од никог дотле изговорено“. А овим условима одговарају за сада само Чехов и Горки. Првога Толстој само као приповједача цијени, а за драме му вели да су то „ријечи без ногу и руку“. Он им нарочито замјера оскудицу радње, коју он као битни дио позоришног дјела сматра; само брза радња даје писцу могућности да у два три чина ријеша свој задатак, који се састоји у што јаснијој карактеристици особа. — Једном другом посјетиоцу саопћио је Толстој нешто о свом најновијем раду. Он за сада ради на једној већој причи али њу није намијенио штампи. „Све је то глупост, луцкасте приповијести! Хтио сам се, послије толике болести, да мало опоравим, те сам се латио овог посла. Али, бар док сам ја жив, у штампу неће ући. Ја морам управо да се стидим, да се као старац од својих 74 године бавим тиме, да из-

мишљам осјећаје једне даме која није никад постојала и њен говор са неким господином, који такођер није никад постојао, и да то исписујем. Глупости, кажем Вам поново! Баш сад послѣје болести јасно видим у чему је смисао живота. И то би ваљало тачно изложити „мјесто приповјести измишљавати. Смисао живота је — љубав. Љубав према другима — а све остало само ће ти доћи“. — О великим руским часописима каже Толстој: „Ништа у њима нема... отворим их па опет затворим... пуста празнина!“

Ј. П.

ИЗ ЛИСТОВА

+ У 10 свесци »Кола« приказује Андра Гавриловић »Првенчад Ђуре Јакшића: »Доћи ће«, »Твој поглед«, »Киша пљушти« и »Бићеш моја«.

+ Свет. Ст. Симић отпочео је у »Срп. Књ. Гласнику« расправу: »Србија, Бугарска и Арбанашко питање«.

+ »Теферич« је натпис лијепе приче Свет. Ђоровића, што је изашла у 49 броју »Бранкова Кола«.

+ У пошљедњој свесци »Летописа« написао је Јов. Н. Томић историјску студију »Мегдан у Срба XVI и XVII столећа«, а М. Апостоловић превео је са грчкога »Посланицу Тодора Метоксића« о дипломатском путу у Србију поводом женидбе краља Милутина са Симонидом године 1298.

+ Интересантно је писмо Леле Х. Давичо о »Минхену« тој пријестоници Баварске и лијепе умјетности у Њемачкој.

+ Др. Станоје Станојевић штампао је у »Срп. Књ. Гласнику« пету главу од прве књиге историјског му списа »Срби и Византија«. Ова ће књига изаћи идуће године као VII. свеска »Књига Матице Српске«. Ова пета глава носи наслов: »Сеоба народа и Хришћанство«.

+ »Мраз« једна драмска сцена, написао Пера С. Талетов, штампана је у »Летопису«.

+ Оцјена »Срп. Књ. Гласника« на »Мале приче« Јанка М. Веселиновића није повољна као она у »Колу«. Ово напомињемо да поново констатујемо објективност наше критике, која је тако демонстративно конфузна била и при оцјени нашег хумористикона.

+ М. Ђ. Милићевић донио је у 11 св. »Кола« »Нешто из хајдуковања у Крајини«.

+ Како мисле младо-пчелари о »Друштву пчелињем« написао је Јован Живановић врло лијепу расправу у биоградском »Колу«.

+ У VI свесци „Летописа“ написао је Ј. Скерлић чланак „Др. Љубомир Недић“. Овај је чланак објективна оцјена рада покојникова са многим напоменама пристрастности његове. Али му писац признаје велике способности.

КРОНИКА

+ Српски пјесник Змај Јован Јовановић прославио је скромно у Кименици свој 70 рођендан. Слављенику су стигли многи писмени поздравни а из околних мјеста похитали су Срби да

стисну десницу овјенчаном пјеснику. Наше уредништво најискреније честита ову седамдесетогодишњицу.

+ Др. Фридрих С. Краус у Бечу, покреће од нове године на њемачком језику »Библиотеку изабраних српских писаца«. Прва свеска те »Библиотеке« донијеће пријевод Нушићевог драмата »Пучина«. И тако је Нушићу суђено да са својим драматима отпочне и другу »српску библиотеку« на страним језицима.

+ М. Ђ Милићевић, издао је нову књигу којој је натпис: »Цртице за ранију слику српске престонице«. Књига је оштампана из XXII »Годишњице«. — У њој Милићевић приказује слику некадањег Биограда, те је сачувао успомену на многа мјеста и многе догађаје који су данас сасвим заборављени или замијењени новим. »Мрвице« ове, како их назва г. Милићевић, свакако су добродошле и за нас и за оне који за нама долазе да живе и да раде, јер Биоград из године у годину добија све друкчији облик и ново по тире старо.

+ Из »Летописа« посебно је оштампана расправа В. Н. Корабљева: »Никола Васиљевић-Гогољ«. (1809 † 1852 — 1902.)«

+ Г. Никола Д. Илић, пешадиј. мајор, даће у штампу велики војнички забавник »Српска узданица«. Садржина ће забавнику бити ова: Светли Дом Великих Обреновића и Њихове заслуге за Српство и Србију; оригиналне патриотске и јуначке пјесме; оригиналне патриотске и јуначке приповијетке; научни чланци; оригинални ч одабрани пријеводи; разне биљешке: прикази

књига; хуманитарне, патриотске и витешке установе; појави и кретања у војсци; књижевни и приватни огласи и т. д.

+ У Биограду се све бацило на књижевност. Осим »Прегледа за омладину«, јавља се »Бачки Гласник« и »Бачка Вила«. Судаћи по неким приказима биоградских листова, ово су већином слаби покушаји и лоши пријеводи бучних имена, нарочито француске књижевности.

+ Изишле су из штампе приче Јанка М. Веселиновића »Мале Приче«. Цијена је 0.50 парадин. В. Ј. И. у свом приказу, у »Колу« завршује: »Успехом ове последње његове књижице може бити задовољан и он, као што смо и ми«.

+ У издању српског патријарха Георгија Бранковића изашла је књига »Српска Митрополија Карловачка око половине XVIII. века« коју је по архивским списима приредио Димитрије Руварац. Цијена јој је 2 круне.

+ У Биограду изишао је »Каталог Народне Библиотеке« Књижевност словенска. Књига обухвата 447 страна а цијена јој је 10 динара.

+ Српско-православна општина новосадска усвојила је приједлог професора Александра Саудића, да се на згради Српске Велике Гимназије Новосадске подигне спомен плоча, у спомен 70-годишњег рођендана српског пјесника Јована Јовановића Змаја. Напис на плочи гласиће: »На месту овом била је кућа, у којој се родио 24. нов. 1833. године др. Јован Јовановић »Змај« пјесник. Пре тога живио је у овој кући први управитељ ове гимназије, Павле Јосиф Шафарик.«